

ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯӘОЖ 28-74
МРНТИ 02.71DOI: <https://doi.org/10.37788/2022-1/11-16>**Ш. Әділбаева¹, А.М. Сатешова^{1*}**¹Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университеті, Қазақстан*(e-mail: asateshova@mail.ru)**Усуль әл-Фикһ ғылымындағы «мәфхум әл-мухалафа» қағидасының орны****Аңдатпа**

Негізгі мәселе: Мақалада діни мәтіндер мен басқа құқықтық негіздерден үкімдер шығарудағы мәфхум әл-мухалафа қағидасының орны жайлы толықтай зерттеліп көрсетіледі. Сонымен қатар Ислам құқығы негіздеріндегі ханафилік және мутакаллимдер мектебінің құқықтық-лингвистикалық ұстанымдары мен ерекшеліктері мен қоса, екі мазһаб арасындағы келіспеген мәселелерге жекелей тоқталып, салыстырмалы талдау жасалынады.

Мақсаты: Мәфхум әл-мухалафаны дәлел ретінде қабылдау жайлы ғұламалар арасында үлкен тартыс бар. Тіпті Әбдул Азиз Бухари бұл жайлы: «Бұл мәселенің фикһ ғылымында алатын орны үлкен» – деп айтқан. Яғни, бұл қағидадан шығатын дәлелдің үкімге әсері қаншалықты қуаттырақ және ол үкімдер амал етуге жарамды ма деген сұрақтарға төменде жауап беріледі. Мәфхум әл-мухалафа қағидасы Ханафи мәзһабында дәлел ретінде қабылданбайды және одан шыққан үкім де амал етуге жарамсыз болып саналады. Өйткені, мәфхум әл-мухалафа – мәтінде келмеген үкімді бекіте отырып, мәтінде келген үкімге қарама-қарсы үкім шығару (Әмиди), яғни Әбу Ханифаның көзқарасынша, мәтінде келген үкім мен мәтінде келмеген үкімнің дәрежесі тең емес, сонымен қоса мәтінде келмеген үкіммен амал ету жарамсыз деп санайды. Ал, Ханафилерден басқа мәзһабтарда бұл қағидамен амал ету толықтай жарамды.

Әдістері: Ислам дінінің негізі болған Құран мен Пайғамбар сүннетінен дәлелдер келтіріп, салыстырмалы талдау жасайды.

Нәтижелер және олардың маңыздылығы: Ханафи мәзһабының кейбір ғалымдары, бұл қағиданы толықтай жоққа шығармайды. Шариғи мәтіндерден ғана бұл қағида арқылы үкім алу жарамсыз, алайда күнделікті тұрмыста адамдармен қарым-қатынас барсыныда мәфхум әл-мухалафаны дәлел ретінде қабылдайды. Бұл жайлы, Ибн әл-Химам: «Ханафилер мәфхум әл-мухалафаны тек шариғи мәтіндерде ғана дәлел ретінде мойындамайды», – деп келтіреді. Демек, бұл қағиданы дәлел ретінде қолдану жайлы ғалымдар үлкен екі топқа бөлінеді және әр топтың өздерінің келтіретін қуатты дәлелдері бар, мақаланың екінші бөлігінде бұл жайлы толықтай айтылған.

Түйін сөздер: мәзһаб, усуль, фикһ, мәфхум әл-мухалафа, шариғат, құқық.

Кіріспе

Ислам діні адам өмірінің теологиялық, құқықтық және этикалық қабаттарын қамтиды. Адам өмірінің барлық салаларында орын алатын құқықтық мәселелер, пайғамбар заманында уахи арқылы, яғни Құран аяттарымен және пайғамбар үкімімен шешімін тауып отырды. Бұл кезеңде үкім шығару тәсілдері мен қағидаларын қолдануға қажеттілік туындамады. Сахабалар дәуірінде пайғамбардың көзі тірісінде орын алмаған жайттар мен сұрақтар туындап, адамдар арасында пәтуа мен үкім беру міндетін жекелеген сахабалар атқарды. Олар Құран мен сүннет тілі болған – араб тілін, аяттардың түсуі (нузул) мен хадистердің айтылу себептерін (уруд) және шариғаттың асыл мақсаттарын жақсы білді. Өйткені сахабалар ерекше қабілетке ие болумен қатар, олар ұзақ уақыт Аллаһ елшісімен бірге өмір сүріп, аят-сүрелердің түсу барысына, хадистердің айтылу себептеріне куә болды. Сонымен қатар олар үкімі діни мәтіндерде нақты келмеген мәселелерде ыждағатпен шешім шығара білді. Осылайша бұл кезеңдегі құқықтық негіздерді: Құран, сүннет және сахаба ыждағаты құрады. Табиғин және олардан кейінгі буын өкілдерінің кезінде де бұл үрдіс жалғасын тауып, ислам мемлекетінің кең етек жаюы себепті, адамдар арасында түрлі сұрақтар мен мәселелер туындады, пікірталастар артты. Оған Сағид ибн Мусайяб, Уруа ибн Зубәйр, Қазы Шурайх пен Ибраһим ибн ән-Нахаи сынды табиғин дәуірінің мужтаһидтері ғылыми негіздерге сүйене отырып шешімдерін айтып отырды. Алайда барлық ғалымдардың үкім шығару методологиясы бірдей болмады. Үкім шығаруда қолданылатын қағидалардың бірі мәфхум әл-мухалафа қағидасын дәлел ретінде қолдану жайлы да усуль ғалымдары арасында көптеген көзқарастар айтылады. Солардың ішінен алып қарастыратын мәселе Ханафи мазһабы мен мутакаллимдердің мәфхум әл-мухалафа қағидасын алып, алмауын қарастырамыз. Сонымен қатар ол қағиданың үкімге әсері жайлы да бірнеше мысалдар келтіріледі.

Материалдар мен әдістер

Мақаланы жазу барысында тарихи, салыстырмалы, индуксия, дедуксия әдістері, сонымен қоса түйіндеу және баяндау әдістері қолданылды.

Нәтижелер

Қорытындылай келе, зерттеу жұмысы барысында жасалған тұжырымдар мен қол жеткізген нәтижелерді қысқаша баяндап өтейік:

Біріншіден, Ислам құқық методологиясының шығу тарихына қысқаша тоқталып, оның мақсаты жайлы баяндалды;

Екіншіден, соңғы елшінің дүниеден өтуі себепті, адамдардың усуль әл-ғылымына деген мұқтаждығы және ол ғылымның маңыздылығы айтылды;

Үшіншіден, мәфхум әл-мухалафа қағидасына тек бір ғана емес, бірнеше усуль ғалымдарының анықтамаса келтірілді. Сонымен қатар қағиданың басқада атауларына тоқталып, арасында ең көп қолданысқа ие болған мәфхум әл-мухалафа деген атауға тоқтау жасалынды; Онымен қоса, қуаттырағы жағынан мәфхум әл-мухалафаның маңызды деген алты түрі айтылды;

Төртіншіден, ең ірі екі мектептің бұл қағиданы дәлел ретінде қолдануы жайлы көзқарастары келтіріліп және сөздерін қуаттау үшін діннің негізгі тірегі болған Құран мен сүннеттен дәлелдер келтірілді;

Бесіншіден, мәфхум әл-мухалафа қағидасы үкімге қаншалықты әсер тигізеді және одан шыққан үкіммен амал етіле ме? – деген сұрақтарға ғалымдардың бірнеше көзқарастары келтіріліп, қысқаша екі мәселе мысал ретінде көрсетілді.

Талқылау**Мәфхум әл-мухалафа дегеніміз не?**

Усуль әл-фикһ ғалымдары мәфхум әл-мухалафаға одан да басқа атаулар берген. Олар:

1- Мәфхум әл-Мухалафа;

Бұл атауды көптеген усуль ғалымдары қолданған. Олар: Әбу Бәкр ибн Фурк, Имам әл-Харемейн әл-Джуәйни, Қоди әл-Бәйдауи, Ибн әл-Хаджиб және Ибн әл-Кудәмә (Алла олардан разы болсын).

2 – Дәлилу әл-Хитоб;

Бұл атауды да көптеген усуль ғалымдары қолданған. Олар: Әш-Ширази, Әл-Бәджи, Ибн әс-Сәмғани, Әбу Яғлә, Ибн Ығуқайл және Әл-Кәлузәни (Алла олардан разы болсын).

3 – Мәфхум;

Бұл атауды тек Имам әл-Ғазали (Алла одан разы болсын) ғана қолданған.

4 – Тәнбиху әл-Хитоб;

Бұл атауды тек Әл-Қурофи (Алла одан разы болсын) ғана қолданған.

5 – Ләхну әл-Хитоб;

Бұл атауды тек Әс-Сәлими (Алла одан разы болсын) ғана қолданған.

Мәфхум әл-Мухалафатілдік мағынада «муфағала» уәзнінде келіп, «қарсы келу, келіспеу» – деген мағыналарды білдіреді.

Ал, терминде, мәфхум әл-мухалафа – мәтінде келмеген үкімді бекіте отырып, мәтінде келген үкімге қарама-қарсы үкім шығару. Мысалы:

«Араларыңнан азат мүмін әйелдерді алуға дәулеті жетпегендер иеліктеріңдегі мүмін күндерге үйлене алады.», – деген аяттан оның керісінше мағынасы арқылы азат мүмін әйелге үйленуге дәулеті жеткен адамға, күн әйелге үйлену харам етіледі деген үкім шығара аламыз.

Мәфхум әл-Мухалафаға усуль ғалымдары көптеген анықтама берген. Олар:

Бірінші анықтама: «Егер үкім бір нәрседегі екі сипаттың біреуіне байланса, одан басқасы бұған қарама-қайшы болады». Бұл әш-Ширазидің (Алла оны рахымына алсын) анықтамасы.

Екінші анықтама: «Бір тараптан қарағанда, контекстте айтылумен ерекшеленіп, ал айтылмай қалған нәрсе әлгі айтылған нәрсеге қарама-қайшы болуын айтамыз». - Имам әл-Харамайнның (Алла оны рахымына алсын) анықтамасы.

Үшінші анықтама: «Айтылған нәрсенің үкімі өзінен басқа үкімді теріске шығаруын дәлелге алу». – Имам әл-Ғазалидің (Алла оны рахымына алсын) берген анықтамасы. Осыған ұқсас анықтаманы әт-Туфиде (Алла оны рахымына алсын) айтқан.

Төртінші анықтама: «Мәтінде келмеген үкімді бекіте отырып, мәтінде келген үкімге қарама-қарсы үкім шығару». – Әмидидің (Алла оны рахымына алсын) айтқан анықтамасы. Осыған ұқсас анықтаманы әл-Қурофи мен Содру Шариғада (Алла оларды рахымына алсын) айтқан [1; 76].

Ғалымдардың берген көптеген анықтамаларының ішінде ортақ бір анықтама шығады, ол: «Мәтінде келмеген үкімді бекіте отырып, мәтінде келген үкімге қарама-қарсы үкім шығару». (**ما كان المسكوت عنه مخالفاً في الحكم للمنطوق**) – бұл анықтаманы ашықтап айтатын болсақ, келесідей ұғымдар шығады:

(: (**ما**) анықтамадағы «мә» сөзі – мәтінде келген сөз, мәтінде келмеген сөз және мәтіннен түсінілетін сөз деген мағыналарды қамтиды. Мақсат еткен мағынасы – сөз.

(: (**كان المسكوت عنه**)) – бірінші шектеу. Яғни, бұл сөйлемде, мәтінде келмеген сөз деп шектеу жасап тұр, демек, мәтінде келген сөз деген ұғым бұл жерде айтылмайды.

(: (**مخالفاً في الحكم**)) – екінші шектеу. Яғни, бұл сөйлемде, үкімге қарама-қайшы келсе деп шектеу жасап тұр, демек, үкіммен бірдей келсе бұл жерде айтылмайды.

(: للمنطوق) (мәтінде келген сөз) – үшінші шектеу. Яғни, бұл сөйлемде, мәтінде келген сөз деп шектеу жасап тұр, демек, мәтінде келмеген сөз деген ұғым бұл жерде айтылмайды.

Мәфхум әл-мухалафаның маңызды деген түрлері:

- Мәфхум әс-Сифа;
- Мәфхум әш-Шарт;
- Мәфхум әл-Ғоя;
- Мәфхум әл-Адад;
- Мәфхум әл-Лақаб;
- Мәфхум әл-Хаср;

Мәфхум әл-Мухалафаны дәлел ретінде қабылдау жайлы ғұламалардың көзқарастары.

Мәфхум әл-Мухалафаны дәлел ретінде қабылдау жайлы ғұламалар арасында үлкен тартыс бар. Тіпті Әбдул Азиз Бухари бұл жайлы: «Бұл мәселенің фикһ ғылымында алатын орны үлкен» – деп айтқан.

Шафиғи, Мәлики және Ханбали мәзһабының ғалымдары мәфхум әл-Мухалафаны және мәфхум әл-Лақабтан басқа барлық түрлерін дәлел ретінде қабылдайды. Тек Шафиғи мен Ханбали мәзһабының кейбір ғалымдары мен Жумхурдың Ғазали, Әмиди сияқты ғалымдары, мәфхум әл-Мухалафаның кейбір түрлерін дәлел ретінде қабылдамайды [2; 766].

Ханафи мәзһабының ғалымдары мәфхум әл-Мухалафаны шариғи мәтіндерде дәлел ретінде қабылдамайды, тіпті оны «Истидләләту әл-Фәсида» (жарамсыз дәлелдер) деп атайды. Бірақ мәфхум әл-Лақабтан басқа түрлерін қарапайым өмірде және адамдармен қарым-қатынаста дәлел ретінде алады.

Шәмсул әимма Кардаридің айтуынша: «Шариғи мәтінде бір сөзді айтып тахсис жасау арқылы, айтылмай қалған басқа сөздер жоққа шығарылады деген түсінік жоқ. Бәлкім тек адамдармен қарым-қатынаста яғни, тілдік қарым қатынаста ғана сондай түсінік бар.»

Барлық мәзһаб ғалымдары Мәфхум әл-Лақабтың дәлел ретінде жүрмейтініне бірауыздан келіседі. Себебі Пайғамбарымыздың (с.ғ.с.): «Әрбір қырық қой үшін бір қой зекет парыз» - деген сөзінен Мәфхум әл-Лақаб арқылы үкім шығаратын болсақ, онда қойдан басқа мал үшін зекет беру парыз емес деген үкім шығады. Әбу Бәкір Джассас өзінің усулында: «Біздің мәзһабта, егер біз бір үкім жайлы айтсақ, онда басқа айтылмаған үкімдерді жоққа шығарамыз деп айтпаймыз, бәлкім тек сол айтылған үкімді ғана бекітеміз», - деп Мәфхум әл-Мухалафаны дәлел ретінде қолданбауларының себебін түсіндірген.

Қорытындылай келе, Мәфхум әл-Мухалафаны шариғи дәлел болуына қатысты екі көзқарас шығады.

Бірінші көзқарас: Мәфхум әл-Мухалафаны шариғи дәлел ретінде қабылдайды. Олар: Мәлики мазһабының имамдары, Шафиғи мазһабының көпшілік имамдары, Мутакаллимдердің көпшілігі, Әш-Ширази, ибн-Кудәмә, ибн-Хаджиб, Зәркәши, Туфи, ибн-Сәмғани және әл-Кәлузәни сынды ғалымдары [3; 21].

Сонымен қатар мәфхум әл-мухалафаны белгілі бір өздерінің қойған шарттары арқылы қабылдайтын ғалымдар да бар. Олар:

1 – Мауирди(Шафиғи мазһабының ғалымы) – Имам әз-Заркаши өзінің «Бахр» еңбегінде айтып кетеді;

2 – Әбу Абдулла әл-Басри; Мәфхум әл-мухалафа дәлел болуы үшін үш шарт қояды.

3 – Имам әл-Харамайн; Бұл мазһаб өкілдері де шарт қою арқылы қабылдайды. Ол шарттарды төменде қарастырамыз.

Екінші көзқарас: Мәфхум әл-Мухалафаны шариғи дәлел ретінде қабылдамайды. Олар: Имам әбу-Ханифа, Муғтазилә мен Әшғарилердің көптеген мутакаллим ғалымдары, Мәлики мен Шәфиғи мазһабының көпшілік ғалымдары, олар: ибн-Саридж, әл-Маруизи, Қуффәл әш-Шәши. Сонымен қоса, Ибн Хазм, Джассас, әбу әл-Хусайн әл-Басри, әл-Бәджи, Ғазали, Имам Сарахси және Әмидиде (Алла оларды рахымына бөлесін) мәфхум әл-мухалафаны дәлел ретінде қабылдамайды [4; 10].

Дегенмен, Ханафи мазһабының кейбір ғалымдары, мәфхум әл-мухалафа қағидасын толықтай жоққа шығармайды. Шариғи мәтіндерден ғана бұл қағида арқылы үкім алу жарамсыз, алайда, күнделікті тұрмыста адамдармен қарым-қатынас барысында мәфхум әл-мухалафаны дәлел ретінде қабылдайды.

Ибн әл-Химам (Алла оны рахымына алсын): «Ханафилер мәфхум әл-мухалафаны тек шариғи мәтіндерде ғана дәлел ретінде мойындамайды.»

Кардари: «Мәфхум әл-мухалафамен тек шариғи мәтіндерден шыққан үкіммен амал етілмейді, бірақ, күнделікті тұрмыстағы, ғұрыптағы және қарым-қатынастағы сөздер үшін бұл қағида жарамды болып табылады».

Мәфхум әл-мухалафаның үкімге әсері

Усул әл-фикһ дегеніміз: «Жекелеген дәлелдерден шариғи практикалық нормаларды шығаруға жетелейтін жалпы қағидалар ілімі», бұл қағидалар мәтінде ашық келген қағидалар, ал мәтінде анық айтылмай, мәтіннен түсінілетін қағидалар да бар. Сондай қағидалардың бірі мәфхум әл-мухалафа. Ендігі қарастыратын мәселе, мәфхум әл-мухалафа қағидасы үкімге қалай әсер етеді және усул ғалымдарының оған қатысты айтқан көзқарастарын жеке-жеке қарастырамыз.

Жайылымдағы емес малдың зекеті;

Өгей қызбен некелесу;

1 – Жайылымдағы емес малдың зекеттің үкімі;

Хадисте: «Жайылымдағы әрбір 40-түйеден 2-жастан асқан 1 ұрғашы түйе парыз, ал жайылымдағы әрбір 40-қойдан 1 қой парыз», – деп келеді.

Бұл хадистен екі түрлі түсінік шығады, біріншісі – жайылымдағы түйе мен қой үшін зекет берілетіндігі; екіншісі – мәфхум әл-мухалафа арқылы – жайылымда емес түйе мен қойға зекет берілмейді деген үкім шығады. Демек, түйе мен қойдан зекет берілу үшін – «жайылымдағы» деген сипат байланып тұр. Ендігі усулшылардың ихтиләфқа түсетін мәселесі – жайылымда жайылмайтын мал үшін зекет беріле ме?

1 – **Жумхурдың көзқарасы бойынша** – жайылымда жүрмеген мал үшін зекет жоқ. Дәлелдері: «Жоғарыда келген хадисте, малдан зекет алыну үшін, жайылымда жайылатын деген сипат жалғанып тұр, ал егер ол сипат жоқ болса, үкім де жоқ болады. Демек, жайылымда жайылмаған мал үшін зекет жоқ».

2 – **Имам Мәлик, Рабиға және әл-Ләстің көзқарасы бойынша** – жайылымда жайылмайтын мал үшін зекет бар. Дәлелдері: Ибн Омардан: «Әрбір қырық қой үшін бір қой парыз», – деген жалпы мағынада келген хадис.

3 – **Ибн Хазмның көзқарасы бойынша** – жайылымда жайылмаған қой мен түйеге зекет бар, бірақ сиырдан зекет алынуы үшін тек жайылымда жайылған болуы шарт.

4 – **Ибрахим ән-Нахағи мен Хасан әл-Басридің көзқарасы бойынша** – жайылымда жайылмаған түйе мен сиырдан зекет берілмейді.

Қорытындылай келе, әрбір мал үшін нисаб мөлшеріне қарай зекет беріледі, тіпті ол мал жайылымдағы мал болмаса да.

2 – Өгей қызбен некелесудің үкімі;

Ниса сүресінің 23-аятында Алла Тағала: «(Ва, мүміндер!): Сендерге өз аналарыңмен, туған қыздарыңмен, әпке-қарындастарыңмен, әкелеріңнің әпке-қарындастарымен, аналарыңның әпке-сіңлілерімен, туған бауырларыңның қыздарымен, туған әпке-қарындастарыңның қыздарымен, сүт аналарыңмен, емшектес әпке-қарындастарыңмен, қайын ежелеріңмен және қолдарыңдағы өгей қыздарыңмен некелесу харам етілді. Ал жар төсегінде қосылмай тұрып ажырасып кеткен әйелдеріңнің қыздарына үйленсеңдер күнә арқаламайсыңдар. Сондай-ақ сендер үшін бел балаларыңның жұбайларына үйлену немесе апалы-сіңлілі екі қызды бірдей әйелдікке алу харам етілді. Бұдан бұрын(надандық дәуірінде) болар іс болды. Өйткені Алла – Ғафур, Рахим».

Бұл аяттан өгей қызға үйлену харам болуы үшін әйелмен бірге «еріп келген» деген шарт орындалуы керек. Ал Мәфхум әл-Мухалафаны қолданып үкім шығаратын болсақ, онда өгей қызы басқа үйде тұратын болса, онда онымен некелесу халал деген түсінік пайда болады.

Бірінші көзқарас бойынша: өгей қызға үйлену харам болуы үшін бір үйде тұру шарт емес. Жумхурдың көзқарасы [5; 2]. Дәлелдері: Көп жағдайда өгей қыздары анасымен бір үйде тұрады (яғни анасымен «еріп келеді»), өйткені олай болмаған жағдайда Алла Тағала оны харам қылмас еді. Демек, шарттың түсуімен үкім түспейді. Өгей қызға үйлену бір үйде тұрса да, тұрмаса да харам болады. Қорытындылай келе, жумхур ғалымдары мәфхум әш-шарттан (шартқа байланған мәфхум) шыққан үкіммен амал етпейді.

Екінші көзқарас бойынша: өгей қызға үйлену харам болуы үшін бір үйде тұру шарт. Әли ибн әби-Талибтың көзқарасы (бұл көзқарасты Ибн Хазма қолдаған) [6; 30].

Дәлелдері: Алла Құранда өгей қызға үйленудің харам болуы үшін, бір үйде тұру шартын қояды. Егер де ол шарт жоғалса, демек үкімде жоғалады. Яғни, өгей қызы басқа үйде тұратын болса, ол қызбен некелесу рұқсат. Мәфхум әш-шартпен шыққан үкімді қабылдайды.

Зәйнә бинт әби-Сәләмәдан жеткен хадисте: «Умму Хабиба(Пайғамбарымыз Мұхаммадтың (саллаллаһу алейһи уә сәлләм) әйелдерінің бірі) (Алла одан разы болсын): «Ей, Алланың елшісі Маған Әби Сәләмәның қызына құда түсіп жатқаныңды айтты», - дейді. Алланың елшісі: «Әби Сәләмәның қызы ма?», – деп сұрайды. Умму Хабиба: «иә!», – деп жауап қайтарады. Сонда Алланың елшісі: «Алланың атымен ант етейін, егер де өгей қызым менің қол астымда болмағанда, Алла оны мен үшін халал ететін еді. Ол менің сүт бауырымының қызы». Демек хадистен түсінетініміз, Алла елшісі хадисте қол астымда болмағанда, яғни бір үйде тұрмағанымда деп шектеу жасап тұр. Өгей қызға үйлену харам болуы үшін, бір үйде тұру керек деген шарт қойылады.

Мәлик ибн Әустен жеткен хадисте: «Менің әйелім қайтыс болғансоң, оның қызы бар екенін біліп оған ашуландым. Жолда Әли ибн әби-Талибты кездестіріп қалып, оған әйелімнің қайтыс болғанын айтып едім, ол менен: «әйеліңнің қызы бар ма?», – деп сұрады. Мен: «Иә, қызы Таифте тұрады», – деп жауап бердім. Сонда Әли маған оған үйлен деп ұсыныс жасап еді, мен Ниса сүресіндегі аятты оның есіне салдым. Әли: «Ол қыз сенің қол астыңда(яғни бір үйде) тұрған жоқ, сол үшін ол қызға үйленуіңе болады. Ал, аяттағы өгей қызға үйленулерің харам етілді дегені, бір үйде тұру шарты орындалғанда ғана жүзеге асады», – деп жауап берді». Бұл хадис жайлы Ибн Кәсир: «Бұл хадистің иснәді (тізбегі) мықты», – деп айтады.

Қорытындылай келе, жумхур ғалымдарының көзқарасынша, өгей қыз бір үйде тұрса да, тұрмаса да оған үйленуге рұқсат жоқ. Ал, аяттың шартпен келу себебі тек баяндау мақсатында келген.

Қорытынды

Ғылыми жұмысты қорытындылай келе, мафхум әл-мухалафа қағидасын дәлел етіп алуда усул ғалымдары екі көзқарасқа бөлінеді. Олар Ханафи мазхабы ғалымдары мен Жумһур ғалымдары. Біздің Әбу Ханифа мазхабында бұл қағида дәлел ретінде алынбайды, алайда басқа мазхаб өкілдері оны дәлелге алып және одан шыққан үкіммен амал етеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Әмиди М. Ихкәм фи усули әл-әхкәм: оқу бөлімі – Мысыр: Мактабату әл-халиби, 1734. – 369 б.
- 2 Зәркәши Б. Бәхру әл-мухит: оқу бөлімі – Кувейт, 1413. – 233 б.
- 3 Құрманбаев Қ. Хусамуддин әс-Сығнаки еңбектеріндегі «Усул әл-фиqh» ілімінің лингвистикалық негіздері: оқу бөлімі - Алматы: ҚазҰУ баспасы, 2015. – 121 б.
- 4 م 12 - . م 1990 .- ط \ 2 ، أنوت : دار الفكر ، لادر الدين العيين ، – البناءة رح الداية ،
- 5 Саидов А.Х. Хидоя. Комментарий мусульманского права. – М.: Волтерс Клувер, 2010. – 808 с.
- 6 Әділбаев А., Әділбаева Ш. Ханафи ғалымдарының ислам фиқһына қатысты негізгі еңбектері: оқу бөлімі - Алматы: Көкжиек баспасы, 2012. – 240 б.

REFERENCES

- 1 Amidi, M. (1734). *Ihkām fi usulī al-ahkām: oқu bolimi* [Ihkām fi usulī al-ahkām: educational department]. Egypt: Maktabatu al-khalibi [in Arabic].
- 2 Zarkashi, B. (1413). *Bahru al-muhit: oқu bolimi* [Bahru al-Muhit: Department of Education]. Kuwait [in Arabic].
- 3 Kurmanbayev, K. (2015). Husamuddin as-Sifnaki eңбекterindegi «Usul al-fiqh» ilimining lingvistikalik negizderi: oқu bolimi [Linguistic bases of "Usul al-fiqh" in the works of Kurmanbayev K. Husamuddin as-Sygnaki: educational department]. - Almaty: KazNU Publishing House [in Kazakh].
- 4 م 12 - . م 1990 .- ط \ 2 ، أنوت : دار الفكر ، لادر الدين العيين ، – البناءة رح الداية [in Arabic].
- 5 Saidov, A. (2010). *Hidoya. Kommentarii musul'manskogo prava* [Hidoya. Comments on Muslim law]. Moscow: Walters Kluwer [in Russian].
- 6 Adilbaev, A., Adilbaeva, Sh. (2012). *Hanafi ғalymdarining islam fiqhina katisti negizgi eңбекterі: oқu bolimi* [The main works of Hanafi scholars on Islamic jurisprudence: Department of Education]. Almaty: Kokzhiek Publishing House [in Kazakh].

Ш. Адилбаева¹, А.М. Сатешова^{1*}

¹Египетский университет исламской культуры Нур-Мубарак, Казахстан

Место принципа «мафхум аль-мухалафа» в методологии исламского права

В статье подробно рассматривается роль понятия аль-мухалафа в вынесении суждений из религиозных текстов и других правовых оснований. Проведен сравнительный анализ правовых и языковых принципов, особенностей ханафитской и мутакаллимской школ исламского права, разногласий между двумя течениями.

Среди ученых существует много споров относительно того, принимается ли Мафхум аль-Мухалафа в качестве доказательства. Принцип Мафхум аль-Мухалафа не принимается в качестве доказательства в ханафитском мазхабе, и вытекающее из него постановление недействительно. Это потому, что концепция аль-мухалафа состоит в том, чтобы вынести вердикт, который противоречит вердикту в тексте (Амиди), подтверждая вердикт, которого нет в тексте. Согласно Абу Ханифе, вердикт в тексте и вердикт, не фигурирующий в тексте, не равны. Однако в школах, отличных от ханафитских, этот принцип действует в полной мере.

Авторы использовали метод сравнительного анализа Корана и Сунны Пророка, которые являются основой ислама, чтобы доказать свою точку зрения.

Некоторые ученые ханафитского мазхаба не опровергают полностью этот принцип. Недопустимо судить об этом только по шариатским текстам, но в повседневной жизни, в общении с людьми понятие аль-мухалафа принимается как доказательство. Ибн аль-Химам сообщает, что ханафиты не признают концепцию аль-мухалафа как доказательство только в шариатских текстах. Поэтому ученые делятся на две основные группы в вопросе применения этого принципа как доказательства. У каждой группы есть свои веские аргументы, которые подробно рассматриваются во второй части статьи.

Ключевые слова: мазхаб, усуль, фикх, мафхум аль-мухалафа, шариат, закон, исламское право.

Sh. Adilbayeva¹, A.M. Sateshova^{1*}

¹Egyptian University of Islamic Culture Nur-Mubarak, Kazakhstan

The place of concept «mafhum al-muhalafa» in the methodology of islamic law

The article examines in detail the role of the concept of al-muhalafa in making judgments from religious texts and other legal grounds. In addition, a comparative analysis of the legal and linguistic principles and features of the Hanafi and Mutakallim schools of Islamic law, as well as issues of disagreement between the two movements, will be considered.

There is much debate among scholars as to whether Mafhum al-Muqhalafa is accepted as evidence. Even Abdul Aziz Bukhari said: "This issue occupies a large place in the science of jurisprudence," he said. That is, below we answer the question of how much influence the evidence from this principle has on the verdict and whether these sentences are legitimate. The principle of Mafhum al-Mukhalafa is not accepted as evidence in the Hanafi Madhhab, and the ruling resulting from it is invalid. This is because the concept of al-muhalaf is to render a verdict that contradicts the verdict in the text (Amidi), confirming a verdict that is not in the text, that is, according to Abu Hanifa, the verdict in the text and the verdict that does not appear in the text are not equal. However, in schools other than Hanafi schools, this principle fully applies.

The authors used the method of comparative analysis of the Quran and the Sunnah of the Prophet, which are the basis of Islam, to prove your point

Some scholars of the Hanafi Madhhab do not completely refute this principle. It is unacceptable to judge by this principle only by Sharia texts, but in everyday life, in communication with people, the concept of al-muhalaf is accepted as proof. Ibn al-Humam reports that the Hanafis do not recognize the concept of al-muhalyaf as proof only in Sharia texts. Therefore, scientists are divided into two main groups regarding the application of this principle as evidence, and each group has its own strong arguments, which are discussed in detail in the second part of the article.

Keywords: mazhab, usul, fiqh, mafhum al-muhalaf, sharia, Islamic law.

Қолжазбаның редакцияға келіп түскен күні: 01.03.2022 ж.